

Omaohjaajan työn merkitys lastensuojeluyksikössä

Virve Helminen

2021 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Omaohjaajan työn merkitys lastensuojeluyksikössä

Virve Helminen
Sosionomi AMK
Opinnäytetyö
Huhtikuu 2021

Opinnäytetyössä tarkasteltiin omaohjaajatyöskentelyä lastensuojelulaitoksessa. Opinnäytetyön toimeksiantajana oli Etelä-Suomessa sijaitseva lastensuojelulaitos. Tutkimuksella selvitettiin työntekijöiden näkemystä omaohjaaja työskentelystä luottamus- ja vuorovaikutussuhteen syntymiseen sijoitettuun lapseen. Opinnäytetyön tarkoituksena oli toimia pohjana laitoksen omaohjaajatyöskentelyn mallin kehittämiseksi. Tutkimusaineisto kerättiin yksiköiden ohjaajien haastatteluilla joulukuun 2020 ja tammikuun 2021 aikana. Haastatteluihin osallistui 11 ohjaajaa, jotka kaikki toimivat omaohjaajina. Sijoitettujen lapsien kanssa keskustellut tapahtuivat yhteisökokouksissa, joissa lapset pohtivat omaohjaajan merkitystä.

Teoriaosuus käsitteli lastensuojelua Suomessa sekä keskeisiä lastensuojelussa esiintyviä työprosesseja. Tämä opinnäytetyö oli laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Omaohjaajan ja lapsen välistä suhdetta käsiteltiin vuorovaikutus- ja luottamussuhteen sekä osallisuuden kautta. Tutkimusaineiston pohjalta määriteltiin, miten omaohjaaja kokivat työskentelyn sijoitetun lapsen kanssa teorian tietoon perustuen.

Tutkimuksessa ilmeni omaohjaajan työn tärkeys ja merkitys sijoitetun lapsen elämässä. Omaohjaaja työskentely koettiin tärkeäksi eheyttävien kokemusten tuottajana lapsen tulevaisuuden kannalta. Läheisten sekä viranomaisten kanssa tehtävä yhteistyö koettiin yhdeksi keskeiseksi omaohjaajan työtehtäväksi. Lapsilähtöisyys koettiin olevan omaohjaajan työskentelyssä ensisijaisen tärkeää. Omaohjaaja työskentelyn kehittämiseksi oltiin avoimia ja se nähtiin tarpeelliseksi.

Asiasanat : omaohjaaja, lastensuojelu, osallisuus, vuorovaikutus, luottamus

Virve Helminen

The importance of primary caregiver work in a child care unit

Year	2021	Pages	34
------	------	-------	----

The thesis covered primary caregiver work in a child care unit and was commissioned by a child care unit located in southern Finland. The study examined the employees' view of the primary caregiver working with a child in forming a relationship of trust and interaction. The thesis aimed to serve as a basis for developing the unit's primary caregiver work model. Research material was collected through interviews with child care unit caregivers during December 2020 and January 2021. There were 11 workers interviewed all of them had served as primary caregivers. With children of a child care unit, there were discussions on the role of a primary caregiver in community meetings.

The theoretical part of the thesis dealt with child care and protection in Finland and the "key" work processes in child care units. This thesis is a qualitative study. The relationship between the primary caregiver and the child through an interaction, trust relationship and inclusion was considered. Based on the research material, and theoretical knowledge the kind of experience a primary caregiver has working with a child was considered and defined.

The study revealed the importance and significance of a primary caregiver's work in the life of a child in care. Primary caregiver work was perceived as important as a producer of unifying experiences for the child's future. Cooperation with relatives and authorities was considered to be one of the "key" tasks of a primary caregiver. Child orientation is important in the work of the primary caregiver. The child care unit was open to the development of primary caregiver work and it was seen as necessary.

Keywords: primary caregiver, child protection, inclusion, interaction, trust

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Lastensuojelu Suomessa	7
3	Opinnäytetyön tietoperusta	8
4	Aiempiä tutkimuksia	9
5	Omaohjaaja lastensuojelulaitoksessa	10
5.1	Vuorovaikutus lapsen ja omaohjaajan välillä	12
5.2	Luottamussuhde lapsen ja omaohjaajan välillä.....	13
5.3	Lapsen osallisuus	14
6	Tutkimuksen toteuttaminen	15
6.1	Tutkimuskysymykset	15
6.2	Tutkimusmenetelmä	15
6.3	Aineiston hankkiminen	16
6.4	Aineiston analyysi	17
6.5	Luotettavuus ja eettisyys	17
6.6	Yhteistyökumppani ja kohderyhmä	18
7	Tutkimustulokset, Haastatteluteemojen läpikäynti	19
7.1	Omaohjaajuus	19
7.2	Omaohjaajan ja lapsen välinen suhde	22
7.3	Omaohjaajuuden kehittäminen	25
8	Johtopäätökset	27
9	Pohdinta	29
	Lähteet.....	31
	Kuviot	34

1 Johdanto

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitoksen tilastojen mukaan lastensuojeluilmoitusten määrä on kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Lastensuojelunilmoituksia tehtiin yli 85000 kappaletta vuonna 2019, joka on seitsemän prosenttia enemmän kuin edellisenä vuonna. Vuoden 2019 aikana kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna melkein 19 000 lasta, tämäkin osuus oli kasvanut kahden prosentin verran vuoden aikana. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2021a.) Lastensuojelulaitoksissa on käytössä omaohjaajatyöskentelyn malli, joka tukee lapsen sopotumista arkeen laitoksessa. Omaohjaaja on päävastuussa lapsen kotiutumisen laitoon sekä asioiden hoitamisesta. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2021b.)

Tämän opinnäytetyön aihe alkoi hahmottumaan itselleni ollessani työharjoittelussa lastensuojelulaitoksessa. Huomasin usein pohtivani omaohjaajan merkitystä lapsen elämässä. Keskustelut työyhteisön kanssa nostivat aiheen tärkeäksi. Moni sijoitettu lapsi on kokenut esimerkiksi hylkäämisen tunnetta tai elänyt ilman vanhempiensa rakkautta. Omaohjaajan tehtävänä on antaa lapselle korjaavia ja korvaavia kokemuksia turvallisesta ja luotettavasta aikuisesta.

Työharjoittelupaikan nykyinen johtaja on hallinnoinut laitosta noin kahden vuoden ajan ja pyrkinyt kehittämään omaohjaajamallia yksiköihin sopivaksi, mutta yhteinen ajattelumalli, joka näkyisi lapsen arjessa kaipaa vielä työstämistä. Opinnäytetyöni toimii omaohjaajan toimenkuvan kehittämisen perustana. Itselleni tämä opinnäytetyö antaa lisävalmiuksia toimia sosionomina, kehittäen omaa ammattitaitoa sekä soveltaa saatua teoriaa käytäntöön. Omaohjaaja työskentely on tärkeä työkalu lastensuojelussa, joten sen omaksuminen työkalupakkiini antaa minulle valmiuksia tulevaisuuteen. Opinnäytetyö antaa minulle oivan mahdollisuuden tutustua työskentelyyn tarkemmin ja oppia tärkeitä asioita siitä. Tulevana sosionomina tarvitsen monipuolista osaamista työelämässä ja uskon, että opinnäytetyö antaa myös näitä valmiuksia minulle tulevaisuuteen.

Työyhteisön kanssa käydyn keskustelun pohjalta nousivat tärkeäksi työkaluksi vuorovaikutus- ja luottamussuhde nuoreen, joten käytän niitä tutkimukseni viitekehyksinä. Minua kiinnostaa tutkia näillä vuorovaikutus- ja luottamussuhdeviitekehyksillä koska koen ne tärkeiksi. Uskon opinnäytetyöstä olevan hyötyä minulle tulevaisuudessa sekä yhteistyökumppanille omaohjaajan toimenkuvan vahvistamisessa laitoksen toiminnassa. Työharjoitteluni aikana huomioin kuinka pitkälle edennyt omaohjaajan ja lapsen välinen luottamuksellinen suhde oli muuttunut jossain tapauksissa heidän väliseksi kiintymissuhteeksi. Tässä opinnäytetyössäni sivuan kiintymissuhdetta omaohjaajan näkökulmasta, mutta se ei varsinaisesti nouse työssäni laajemmaksi tarkastelun kohteeksi.

2 Lastensuojelu Suomessa

Lastensuojelulain ensimmäisessä pykälässä kuvataan lain tarkoitus. Lain tarkoituksena ”turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun.” (Lastensuojelulaki 417/2017.) Lastensuojelulle on määritetty kolme perustehtävää, ”lasten yleisiin kasvuoloihin vaikuttaminen, vanhempien tukeminen kasvatustehtävässä ja varsinainen lasten suojelutehtävä.” Monilla yhteiskunnallisilla toimilla edistetään lasten hyvinvointia ja ehkäistään ongelmia. Lastensuojelu ei ole yksin lastensuojeluviranomaisten tekemää työtä, vaan se koskettaa koko yhteiskuntaa laajasti. (Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos 2019a.) Suomessa lastensuojelu suunnataan eriarvoisuuden tasaamiseksi vuorovaikutuksen kautta ja tietoinen kohtaaminen sekä avuntarjoaminen ovat etusijalla (Bardy & Heino 2013, 14).

Eriarvoisuuden tasaamiseksi tarvitaan monipuolinen ja toimiva palvelujärjestelmä. Työ järjestelmän sisällä täytyy olla pitkäjänteistä, systemaattista ja yhdistävää toimintaa, jotta hyöty sitä tarvitsevalle on paras mahdollinen. (Bardy & Heino 2013, 20.) Lastensuojelutyön perusta on lastenoikeuksien toteutuminen. Lapsen etu on asetettava etusijalle kaikessa lapsen kohdistuvassa toiminnassa. (Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos 2020b.) Suomen perustuslain 6§:ssä on säädetty lasten oikeudet; ”Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.” (Perustuslaki 1999/713).

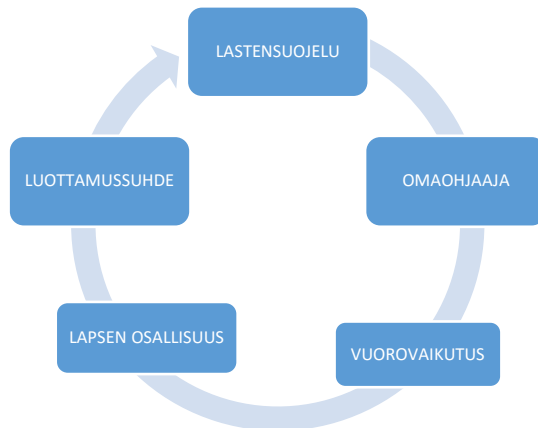
Lastensuojelussa yhdistyy tieto, taito ja oleminen. Työntekijän tieto perustuu koulutuksen ja työkokemuksen kautta kertyneeseen asiantuntemukseen, joka ohjaa hänen työntekoansa. Tietoa voi olla myös lapsen liittyvät tietopohjat, johon liittyy paljon teemoja. Tekemisessä työntekijä hyödyntää saamaansa tietoa ongelmien ratkaisuisissa. Lastensuojelutyö on vuorovaikutuksellista suhdetyötä, jossa neuvottelutaidot ja yhteistyö muiden toimijoiden kanssa on tärkeässä roolissa. Työntekijän henkilökohtaiset ominaisuudet ja persoona liittyvät tiedon ja tekemisen kautta olemiseen, joka on merkittävä lastensuojelutyössä. (Hyvärinen & Pösö 2018, 11.)

Lastensuojelun työprosesseja on useita. Nostan tähän opinnäytetyöhöni niistä kaksi, jotka ovat yhteistyökumppanina toimivan lastensuojelulaitoksen pääsääntöiset työprosessit yksiköissään. Lapset tulevat laitokseen joko huostaan otettuina tai avohuollon tukitoimena. Lastensuojelulain 34§ mukaan ”sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on ryhdyttävä tämän luvun mukaisiin avohuollon tukitoimiin viipymättä, kun lastensuojelun tarve on todettu. Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea ja vahvistaa vanhempien, huoltajien ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatuskäytäntöjä ja -mahdollisuuksia.” (Lastensuojelulaki 417/2017).

Avohuollon tukitoimissa painotetaan vapaaehtoisuutta ja yhteistyötä kaikkien lapsen hoidosta ja huolenpidosta vastaavien ihmisten kanssa. Avohuollon tukitoimilla pyritään ratkaisemaan lapsen tai perheen sisäisiä ongelmia, tällöin lastensuojelutyö on ohjaavaa ja neuvovaa. (Räty 2015, 313.) Huostaanotto on viimeisin viranomaisen suorittama keino varmistaa lapsen kehitys ja kasvu. Huostaanotossa lapsen hoitovastuu ja kasvatusvastuu siirtyy vanhemmilta viranomaisille. Syitä huostaanotolle voi olla puutteellinen huolenpito, kotiolosuhteet vaarantavat lapsen kehityksen tai terveyden tai lapsi vaarantaa itse omaa kehitystä tai terveyttä käyttämällä päihteitä tai lapsi tekee rikoksen. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2020c.) Päätöksessä huostaanotosta on perusteltava tarkoin mihin seikkaa lapsen kehityksessä tai huolenpidossa se perustuu. Perusteiden täytyy olla todellisia ja faktoja. (Räty 2015,363.) Huostaanotto on voimassa toistaiseksi, mutta tavoitteena on perheen yhdistäminen ja tämä on otettava huomioon päätöstä tehdessä (Räty 2015, 453). Lastensuojelulaki ohjaa lastensuojelun toimintaa ja toimii perustana lastensuojelutyön kehittämiseksi. Opinnäytetyössä tutkitaan, miten omaohjaajan työllä voidaan tukea lapsen oikeuksien toteutumista ja tukea omaohjaajuuden avulla lapsen hyvinvointia lastensuojeluyksikössä.

3 Opinnäytetyön tietoperusta

Tämän opinnäytetyön teoreettinen tietopohja koostuu kolmesta eri teemasta. Teemoja käsitellään haastatteluissa ja niiden pohjalta tutkimuksen tuloksia analysoidaan. Tietopohjana ovat vuorovaikutus, lapsen osallisuus ja luottamussuhde. Luottamussuhdetta tukee myös kiintymyssuhde, jota sivutaan omaohjaajan työn kautta. Teoriapohjassa on avattu viitekehykset kattavasti. Lastensuojelussa omaohjaaja työskentelymalli on lapsen eheytymiselle välttämätöntä. Omaohjaajan vuorovaikutustaidot luovat pohjan ohjaajan ja lapsen välille. Lapsen osallisuus omaan hoitoonsa ja päätöksentekoon kasvattaa luottamuksen syntyä, joka tukee lapsen kehittymistä.

Kuvio 1: Opinnäytetyön tietoperusta

Kuvioon 1 on kerätty tämän työn tietoperusta ja havainnollisesti esitetty, kuinka ne liittyvät toisiinsa.

4 Aiempia tutkimuksia

Kirjallisuutta, jossa käsitellään vain omaohjaajuutta, löytyi vain vähän. Monessa teoksessa omaohjaajuutta kuitenkin käsiteltiin jonkin verran. Osa teoksista oli peräisin 1990-luvulta ja vastaavilla viitekehyksillä tehtyjä uudempia tutkimuksia en löytänyt. Useita opinnäytetöitä on tehty laitoskohtaisesti omaohjaajatyöskentelyä tutkien. Jokaisessa opinnäytetyössä tuli selkeästi esille omaohjaajan tärkeys sijoitetun lapsen elämässä laitoksessa olon aikana. Muutamissa tutkimuksissa nousi samat kehittämisen kohteet kuin omassani. Alla listattuna muutama lastensuojeluun ja omaohjaajuuteen sijoittuva opinnäytetyö.

Blumén & Nenonen (2012) tuovat ”Omaohjaaja luotettava ja lempeä huolehtija: Lasten kokemuksia lastensuojelun omaohjaajuudesta”- opinnäytetyössään esille lapsen näkemyksen omaohjaajan työstä. He olivat haastatelleet viittä 10- 17 -vuotiasta huostaanotettua lasta. Heidän työssään kävi ilmi, kuinka erilaisia kokemuksia lapsilla oli omaohjaajuudesta. Heidän työssään lapset olivat kuvanneet omaohjaajaa persoonan kautta.

Sorvali (2018) toi ”Lasten kokemuksia omaohjaajuudesta lastensuojelulaitoksessa”-opinnäyte työssään esille sen, miten omaohjaajan merkitys näkyi lapsen elämässä jälkeenpäin. Hän oli haastatellut kahta jo aikuista, jotka molemmat olivat olleet sijoitettuna lapsena laitokseen. Hän toi omaohjaajan työn tärkeyden henkilökohtaisella kokemuksella laadukkaasti esille.

Säily (2017) toi ” Omaohjaajuus sijoitetun nuoren rinnalla Nevalanmäen perhekodissa”-opinnäytetyössään esille, kuinka omaohjaajuus toteutuu nuoren kasvunpolulla kyseisessä lastensuojelulaitoksessa. Tutkimus oli toteutettu teemahaastatteluin sekä oli kvalitatiivinen tutkimus. Tutkimuksessa nousi selkeästi esille omaohjaajuuden kehittämistarpeet ja haasteet. Luottamussuhteen luominen nuoren ja omaohjaajan välille oli keskeinen seikka haastatteluissa.

5 Omaohjaaja lastensuojelulaitoksessa

Lastensuojelussa tehtävä työ on ihmisen inhimillistä kohtaamista (Heino 2013,102).

Omaohjaajan työskentelyn malleja on erilaisia. Yhteistä niille on, että lapselle on nimetty ohjaaja, joka sitoutuu lapsen ollessa laitoksessa hänen hoitamiseensa sekä kasvattamiseen suunnitelmallisesti ja pitkäjänteisesti (Karppinen 1999, 14). Koko työyhteisö osallistuu lapsen kasvatukseen ja hoitoon, mutta omaohjaajalla on niistä vastuu.

Omaohjaajan ja lapsen suhde alkaa lapsen tulesa laitokseen. Suhde on kahdenkeskeinen, vastavuoroinen sekä lapsen tarpeet huomioonottava. Omaohjaajan tehtävänä on tukea lapsen kehitystä, antaa hänelle turvallisuuden tunnetta sekä luottamusta. Omaohjaaja järjestää lapsen arjen sujuvaksi. Omaohjaajan ja lapsen välinen suhde muodostuu kiintymissuhteeksi sekä henkilökohtaiseksi tunnesuhteeksi ja on vastavuoroinen. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993,101.)

Lapselle omaohjaaja merkitsee ihmistä, joka tietää hänen asiansa ja pitää niistä huolen. Sijoitetun lapsen elämässä voivat aikuiset vaihtua usein ja kiintymyssuhteet ovat rikkoutuneet tai puuttuvat kokonaan. Omaohjaajasta muodostuu tärkeä, turvallinen sekä luotettava aikuinen, johon on helppo luottaa. Omaohjaaja muodostuu lapselle läheiseksi aikuiseksi jolta huomion saaminen luontevaa. (Aho 2009,83.) Sinkkonen toteaa kirjassaan (2018a,178), että omaohjaajan tehtävä on pitkissä sijoituksissa hyvinkin arkinen ja käytännöllinen. Kiireetön kuunteleminen ja kiinnostunut kyseleminen on puhumisen ohella tärkeää ja ne muodostavat tasavertaisuuden tunteen.

Tasavertaisuus on molemmin puolista kunnioittamista. Kyseleminen auttaa pääsemään lähemmäksi lasta ja tällä tavoin omaohjaaja oppii tuntemaan häntä paremmin. Lapsen tunteminen helpottaa tekemään hoidollisia ratkaisuja lapsen kehityksen kannalta oikeaan suuntaan. (Sinkkonen 2018a, 178.) Omaohjaajan tehtävä voi olla vaativa ja paljon tunteita herättävä. Omaohjaajan on muistettava, että luottamuksellisen suhteen luominen lapseen voi kestää kauan. Lapsen eheytyminen on aikaa vievä kehitysprosessi ja siihen on varattava riittävästi aikaa. (Karppinen 1999, 19.)

Omaohjaajalla on tärkeä rooli puhua asioista, joista vaietaan tai joita pohditaan yksin. Omaohjaajan sanoittaessa lapselle tunteita, voivat negatiiviset tunteet lapselle aiheuttaa tunnemyrskyn. Luottamuksen lisääntyessä paranee lapsella sietokyky ja asioita voidaan käsitellä sanallisesti enenevässä määrin. (Sinkkonen 2018b, 14-15.) Omaohjaajalle uskalletaan näyttää tunteet. Lapsi voi ihailia omaohjaajaa avoimesti, mutta myös kertoa omaohjaajan olevana laitoksen tyhmin ja ärsyttävien ihminen. Lapsen vanhat kokemukset pettymyksistä ja laiminlyönneistä voivat aktivoitua suhteessa omaohjaajaan. Tämän ymmärtäminen on tärkeää omaohjaajalle. (Sinkkonen 2018a, 177.)

Omaohjaaja huolehtii lapsesta vanhemman tavoin ja toimii tässä roolissa laitoksessa. Omaohjaaja ei kuitenkaan vie vanhemman asemaa lapsen elämässä. Omaohjaaja hoitaa lapsen ja vanhempien välisen yhteydenpidon sekä yhteistyön muiden lapsen sidosryhmiin kuuluvien henkilöiden kanssa. (Aho 2009,83.) Bardyn (2013, 181) mukaan tutkimuksissa tulee ilmi, että lapsen kasvulle on tärkeää suhde luotettavaan aikuiseen. Lastenkodeissa on tavoitteena perheenomainen ympäristö, ja usein lapsella on yksi tai kaksi omaohjaajaa, joihin he muodostavat tiiviin ja läheisen suhteen.

Tasavertainen työskentely omaohjattavan sekä muiden lasten välillä vaatii omaohjaajalta tasapainottelua. Työyhteisön tuella sekä työnohjauksella varmistetaan, että ohjaajan ja lapsen suhde ei ole liian kuormittava ja on suunnitelmaan pohjautuva. Ohjaajalta vaaditaan vahvaa ammattitaitoa sekä kokemusta, että osaa rajata työn ja irtautua siitä. Riittämättömyyden tunne ja keskeneräisyyden sietäminen on lastensuojelu työssä keskeistä. Tavoitteiden asettaminen auttaa kokemaan tyytyväisyyden tunnetta työssään. (Aho 2009,83.) Omaohjaajan tehtävänä on myös olla lapsen etujen valvoja sekä hoitaa lapsen asioita silloinkin, kun lapsi ei itse sitä kykene tekemään. Edunvalvonta on lapsen mahdollisuuksien havaitsemista. Omaohjaaja työskennellessään lapsen kanssa havainnoi, kuuntelee sekä toimii. Omaohjaajalta vaaditaan ammatillisuutta, vastuullisuutta ja valmiutta jatkuvuuteen yhteistyön muuttuessa vähitellen sekä vaihteittain. (Sorsa 2002, 172.)

Omaohjaajan ammatillisuus ei ole sitä, että tietää vastaukset kaikkiin omaohjattavan kysymyksiin tai osaa ratkaista asiat parhaalla mahdollisella tavalla. Hyvään ammattitaitoon kuuluu kyseleminen, yhteinen keskustelu ja lapsen tunteiden pitäminen etusijalla. (Sinkkonen 2015, 243.) Sosiaalitoimi, sijaishuollonyksikkö sekä perhe yhteistyössä laatii sijoitetusta lapsesta yhdessä asiakassuunnitelman tai hoito- ja kasvatussuunnitelman riippuen kumpaa nimeä laitoksessa käytetään. Suunnitelma luo raamit sekä ohjaa omaohjaajan työtä lapsen edun mukaisesti. Asiakassuunnitelma tehdään yksilöllisesti lapsen kehitykselle ja kasvulle asetetuilla tavoitteilla ja se tarkistetaan vähintään puolen vuoden välein. Omaohjaaja huolehtii, että laadittua asiakassuunnitelmaa noudatetaan. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993,104.) Omaohjaajana työskentelyyn on erilaisia toimintamalleja ja lähestymistapoja.

Omaohjaaja työskentelyn toimintamalleja voidaan soveltaa erilaisten lastensuojeluyksiköiden toimintatapoihin sopiviksi ja näin löytää jokaiselle yksikölle sopivin toimintatapa. Tässä opinnäytetyössä omaohjaajuuden työtä tarkastellaan yhteistyökumppanina olevan yksikön toimintatapojen näkökulmasta.

5.1 Vuorovaikutus lapsen ja omaohjaajan välillä

Sosiaali- ja terveysalalla arjessa on paljon vuorovaikutuksellisia tilanteita. Tilanteet voivat olla haastavia, ongelmallisia sekä voivat vaatia avointa vallankäyttöä, myös luottamukselle voi joutua asettamaan rajoja. Vuorovaikutus on laaja ja monimuotinen käsitys.

Vuorovaikutukseen yhdistetään paljon termejä ja niitä käytetään erilaisin tavoin eri tilanteissa. Puhutaan verkostoitumisesta, moniammatillisuudesta, yhteistyöstä tai dialogisuudesta, eikä aina ole helppoa käsittää mitä työtapoja kulloinkin tarkoitetaan. (Mönkkönen 2007, 14-15.) Vuorovaikutusosaaminen on laaja-alainen erityisosaamisalue, joka sisältää kommunikointia ja suhteiden luomista. Käsitteiden hallinta on osaamista ja omia taitojaan voi kehittää työssään kaiken aikaa. (Mönkkönen 2007, 28.)

Sosiaalialan ammattilaisilla toimintaperusteena on eettisyys, se painottaa asiakkaan itsemääräämisoikeutta omassa päätöksenteossa. Eettistä toimintatapaa ei ole aina helppoa noudattaa ja työntekijälle voi syntyä ristiriitatilanteita esimerkiksi kiireisen työtahdin vuoksi. (Mönkkönen 2007, 32.) Vuorovaikutuksen laatu, vastavuoroisuus sekä dialoginen kohtaaminen ovat eettisen periaatteen sovittamista käytäntöön. Jokaisessa kohtaamisessa eettinen työtapo on läsnä, se joko toteutuu tai jää toteutumatta. (Mönkkönen 2007, 34.)

Kohtaaminen on hoito- ja kasvatustyön perusta, jos se unohtuu työ ei tuota niin hyvää tulosta kuin halutaan. Lapsen kohtaamisessa on tärkeää kunnioittaa hänen persoonaansa ja arvoansa. Kohtaaminen vaatii inhimillisyyttä. (Mattila 2011, 9.) Kohtaamisessa luodaan yhteys ja herätetään luottamus. Epäonnistunut kohtaaminen tuo etäisyyden ja epäluottamuksen. Hyvä kohtaaminen rakentaa ja vahvistaa, sekä on toiminnan onnistumisen varmuus. Kohtaaminen voi rikkoa ja haavoittaa ihmistä.

Kohtaaminen ei ole yksinkertaista välipitämätöntä tapaamista, vaan henkilökohtaista kanssakäymistä. Jokainen kohtaaminen on erilainen. (Mattila 2011, 15.) Ihmisen tarpeet ja kyvyt vuorovaikutuksessa on yksilöllisiä. Vuorovaikutus on dialogia, kahden ihmisen välinen tasa-arvoinen ja kunnioittava vastavuoroinen kohtaaminen. Asiakassuhteen vuorovaikutuksellisessa dialogissa huomioidaan molemmat osapuolet ja pyritään yhteisymmärrykseen. (Raatikainen 2015, 108.) Onnistunut vuorovaikutus vahvistaa lapsen ja ohjaajan välistä työskentelyä. Opinnäytetyön tutkimusosuudessa haastatellaan lapsia ja ohjaajia vuorovaikutuksen merkityksestä.

5.2 Luottamussuhde lapsen ja omaohjaajan välillä

Luottamus on automaattinen käsitys ja usein sitä pidetään arkisen asiana. Luottamuksen merkitystä ihmissuhteissa ei ajatella, ennen kuin jotain ennalta-arvaamatonta on tapahtunut tai jokin asia on mennyt pieleen. Epäluottamuksen tunne saa usein miettimään luottamuksen merkitystä. Sosiaalialalla tehdään herkkää ihmissuhdetyötä. Lastensuojelun asiakkaiden elämäntilanteet ovat ainutkertaisia ja niihin kuuluu luottamuksen tai epäluottamuksen kokemukset. Jokainen kohtaaminen on heille mahdollisuus uuden luottamussuhteen syntymiseen tai epäluotettavan kokemuksen riski. Sosiaalialalla työn perusta ja lähtökohta on luottamukseen pyrkiminen sekä toivoa ja uskoa luova toiminta. Onnistuneen työskentelyn tuloksena saavutetaan luottamuksellinen suhde, mutta sitä voidaan pitää myös edellytyksenä tavoitteiden saavuttamiseksi. (Raatikainen 2015,12.)

Luottamussuhteiden rakentaminen ja niiden syntyminen mahdollistuu lapsena. Pieni lapsi luottaa sekä odottaa elämältä hyvää. Luottava ihminen on haavoittuva sekä avuton, hänellä ei ole suojautumistapoja ja hän on altis kokemaan pahaa. Sisäisen turvan kokenut ihminen kykenee luottamaan, jos hän on saanut kokemuksia luottamuksesta. (Isokorpi 2004, 146.) Luottamus on tekijä, joka lisää ihmissuhteissa elinvoimaa. Usko tulevaisuuteen kasvaa, kun luottamus lisääntyy. Tavoitteiden saavuttaminen edellyttää hyvää luottamussuhdetta. Omaohjaajalta vaaditaan taitoa luopua perusolettamuksista ja tarvittaessa on osattava asettua lapsen asemaan. Lapsi on laitokseen tullessa uuden asian edessä ja omaohjaajan ystävällisyys jää mieleen positiivisena muistona ja tukee tulevaisuudessa hoitosuhteen kehittymistä. (Raatikainen 2015 18-19.)

Lapsen tullessa laitokseen hän testaa omaohjaajan luottamusta palvonnalla sekä puhumattomuudella. Ilmiötä kutsutaan transferenssiksi, jossa aiemmin ihmissuhteissa koettuja tunteita siirretään uuteen ihmissuhteeseen. Lapsi reagoi omaohjaajaan vertaamalla häntä aiemman elämänsä tärkeisiin ihmisiin. Omaohjaajan käyttäytyminen voi nostaa lapsessa kielteiset ja pettymyksen tunteet esille. Lapsi sekä omaohjaaja voivat aiheuttaa toisissaan laajan tunnekirjon ja ne voivat vaikuttaa koko työyhteisön työskentelyyn sekä muiden lapsien toimintaan. Lapsen huomattua omaohjaajan turvallisuus, uskaltaa lapsi aloittaa luomaan luottamuksellista kiintymissuhdetta omaohjaajaansa. (Sinkkonen 2015, 241-242.)

Isokorpi (2004, 147.) toteaa, että ”luottavainen ihminen uskaltaa tuntea omat tunteensa, tunnistaa ja ilmaista tarpeensa, lausua omat ajatuksensa ja mielipiteensä.” Laitoksessa oleva lapsi tarvitsee aikaa luoda luottamuksellisen suhteen omaohjaajaansa, ennen kuin uskaltaa luottaa. Opinnäytetyössä käsitellään luottamussuhteen syntymiseen vaikuttavia tekijöitä. Luottamussuhdetta ja sen tärkeyttä käsitellään tutkimushaastatteluisissa ohjaajien ja lasten näkökulmista.

5.3 Lapsen osallisuus

Osallisuudella tarkoitetaan lapsen vaikutusmahdollisuuksia hänelle tärkeissä asioissa, sillä hän on oman elämänsä paras asiantuntija. Lapsen mukaan ottaminen palveluiden suunnitteluun, toteuttamiseen sekä niiden kehittämiseen vahvistaa lapsen vaikutusmahdollisuuksia oman elämänsä kehittämisessä. (THL 2019d.) Lapsella on oikeus osallistua päätöksen tekoihin, jotka koskevat hänen elämäänsä. Hänen mielipiteensä ja toiveensa on otettava huomioon päätöksiä tehtäessä. Lapsen osallisuus on lastensuojelulain yksi pääkohdista. (Toivonen & Pollari 2018,73.) Lastensuojelu lain 5§ mukaan ”Lapselle on hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla turvattava oikeus saada tietoa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa ja mahdollisuus esittää siinä mielipiteensä. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa, lasta tai nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä ja lastensuojelua toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen tai nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin.” (Lastensuojelulaki 417/2017.) Osallisuudessa lapsi voi itse määrittää työn laatua, jolla hänen etujaan turvataan. Osallisuus on tärkeä identiteetin kehittymisen kannalta sekä se on yksi kasvun ja kehityksen edellytys. Lapsen mielipide on otettava huomioon ikä ja kehitystaso huomioiden.

Lasta on kohdeltava tasa-arvoisesti ja yli 12-vuotiaalla on myös juridinen oikeus tulla kuulluksi. Yli 12-vuotiaalla lapsella on oikeus myöntyä tai vastustaa esityksiä. (Hotari, Oranen & Pösö 2013, 149-150; Hallintolaki 434/2003.) Timonen-Kallio (2010, 6-7) toteaa, että lastensuojelun ammattilaisen tehtävänä on tarjota lapselle mahdollisuus osallistua, sekä opettaa ja kannustaa tuomaan esille heidän omia mielipiteitensä ja käsityksiään. Osallisuuden toteutuminen edellyttää mielipiteen kertomista sekä lapsen kokemusta siitä, että häntä on kuultu. Aikuiselta edellytetään lapsen kunnioittamista sekä arvostavan ilmapiirin luomista kohtaamisissa, jotta lapsi kokee aikuisen arvostavan hänen mielipiteitensä. Osallisuuden käsitettä voidaan pohtia myös kolmen tarkennuskysymyksen kautta; missä, mistä, mihin? Nämä kuvastavat osallisuuden monimerkityksisyyttä. (Nivala 2010, 18-19.)

Lapsen osallisuutta kuvataan usein porras- tai tikapuumallilla. Malleissa lapsella on alimmilla portailla vähäinen vaikuttamismahdollisuus omiin asioihin, mutta mitä ylemmäksi portaissa mennään, sitä isommat vaikutusmahdollisuudet ovat. Oletetaan, että lapsen osallisuus kasvaa samassa suhteessa. Lapsen täytyy saada kokea, että hän voi vaikuttaa päätöksiin, jotka koskevat häntä itseään. Ratkaisevaa osallisuuden toteutumisessa on lapsen tunne, että hän on voinut vaikuttaa asioittensa käsittelyyn. Osallisuuden ei katsota toteutuneen, jos lapselle ei synny tunnetta, että hänelle tärkeä asia on kuultu tai tärkeää asiaa ei ole otettu huomioon päätöksen teossa. Tämä on tärkeää erityisesti lastensuojelussa. Työntekijällä on oltava valmiuksia tehdä yhteistyötä lapsen kanssa, jotta lapsen osallisuus toteutuu. (Hotari ym. 2013, 152; THL 2019e). Lasten osallistumisen tärkein tekijä on hänen ja työntekijän välinen vuorovaikutus. Lapsi on nähtävä yksilönä ja lapsen näkökulmasta. (Hotari ym. 2013, 155-156.)

Lapsen osallisuuden ja osallistumisen tukeminen on pitkäjänteistä sekä motivoivaa työtä ja auttaa hänen identiteettinsä rakentumiseen. Omaohjaajan tehtävänä on vahvistaa lapsen käsitystä omasta minuudesta lapsen omista lähtökohdista rakentuen. Omaohjaajan rooli on vahvistaa lapsen sosiaalisten taitojen kehittymistä, jotta lapsi pystyy toimimaan yhteiskunnan jäsenenä. Omaohjaaja vahvistaa lapsen osallisuutta luoden häneen pedagogisen suhteen ja dialogisen prosessin, joissa omaohjaajan suhtautuminen sekä ajatustapa on tärkeässä roolissa. (Timonen-Kallio 2010, 15.) Lapsen osallisuuden lisääminen on yksi omaohjaajan tärkeistä tehtävistä. Haastatteluiden yhtenä osa-alueena on selvittää, miten omaohjaaja voi tukea lapsen osallisuuden toteutumista.

6 Tutkimuksen toteuttaminen

Ennen haastattelujen aloittamista teimme kirjallisen sopimuksen laitoksen johtajan kanssa opinnäytetyön tekemisestä. Henkilökunnalle ilmoitin kirjallisesti opinnäytetyön tekemisestä sekä kerroin, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Haastattelut toteutin yksilöllisesti jokaisen työntekijän kanssa kahden kesken. Nauhoitin haastattelut oman muistini tueksi ja auki kirjoitin nauhoitukset käsin muistinpanoiksi. Muistiinpanoja tuli yhteensä kaksi A4-kokoista ruutuvihkoa. Käsin kirjoittaminen oli minulle samalla tiedon sisäistämistä.

6.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymykset muodostuvat omaohjaajatyön keskeisistä teemoista, jotka esitetään viitekehyksessä. Opinnäytetyössä tutkitaan omaohjaajatyöhön vaikuttavia tekijöitä ja teemoja teorian tiedon kautta sekä haastatteleamalla yhteistyökumppanina olleen lastensuojeluyksikön henkilökuntaa ja lapsia. Opinnäytetyön pohjalta lastensuojeluyksikkö kehittää omaohjaajatyötä omaan yksikköönsä sopivaksi.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

Millainen omaohjaajan tulisi olla, että hänen työskentelynsä tukee lastensuojelutyötä sekä sijoitetun lapsen hyvinvointia?

Minkälainen työskentely tukee omaohjaajan ja lapsen suhdetta?

6.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimuksella on joka kerta tarkoitus tai tehtävä. Ne ohjaavat tutkimusstrategioita sopiviksi. Tutkimus voi olla kartoittava, selittävä, kuvaileva tai ennustava. On muistettava, että tutkimukseen voi sisältyä useampikin tarkoitus tai tehtävä sekä se että tutkimus voi edetessään muuttaa muotoaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 137-138.)

Tutkimusmenetelmäni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa kuvataan lähtökohtaisesti todellista elämää. Se pyrkii löytämään kohteesta kokonaisvaltaisesti tosiasiat, eikä vain todentamaan jo tiedossa olevia asioita. (Hirsjärvi ym. 2009, 161.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa käytetään usein ihmisiä tiedon keräämisessä sekä käytetään analyysejä, joilla pyritään paljastamaan ennalta tuntemattomia seikkoja. (Hirsjärvi ym. 2009, 164.) Tavoitteena kvalitatiivisissa tutkimuksissa on käsittää tutkimuskohdetta ja aineistosta ei voida tehdä johtopäätöksiä yleistettävyyttä miettien (Hirsjärvi ym. 2009, 181-182).

Tutkimusmenetelmänä käytän opinnäytetyössäni aineiston keräämiseen teemahaastattelua. Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymykset ovat samoja kaikille, mutta niiden järjestystä voidaan vaihdella. Haastattelussa vastaus vaihtoehtoja ei ole sidottu vaan haastateltavat vastaavat kysymyksiin haluamalla tavalla. Haastattelun teemat on ennalta sovittu. (Hirsjärvi & Hurme 2014, 47.) On tärkeää, että työyhteisön jäsenet, jotka ovat tutkimukseni asiantuntijoita saavat sanottua mitä ajattelevat.

Haastattelun aikana ollaan vuorovaikutuksessa, joka tekee siitä ainutlaatuisen tilanteen. Haastateltava on subjekti, jolle annetaan mahdollisuus ilmaista itseään vapaasti. Haastattelun aikana selvennetään ja syvennetään vastauksia. (Hirsjärvi ym. 2009, 204-205.) Teemahaastattelu voi sisältää myös ongelmia. Hirsjärven ja Hurmeen (2014, 35) mukaan haastattelija tarvitsee kokemusta ja taitoa haastatteluista, jotta hän osaa hallita aineiston keruuta tilanteeseen sopivalla tavalla sekä vastaajia mukaillen. Haastattelu voi sisältää myös monia virheitä, jotka voivat johtua haastattelijasta, mutta haastateltavastakin. Haastateltavan antaessa sosiaalisesti suotavia vastauksia haastattelun luotettavuus heikentyy. Ongelmaksi voi muodostua vapaamuotoisissa haastatteluissa analysointi, tulkinta sekä raportointi valmiiden mallien puuttuessa.

6.3 Aineiston hankkiminen

Haastattelin laitoksen henkilökunnasta 13 työntekijää, jotka kaikki toimivat omaohjaajina. Haastattelut olivat yksilöhaastatteluja. Haastattelut kestivät 30 minuutista 1½ tuntiin. Henkilökunta sai osallistua työaikana haastatteluihin. Eskolan ja Suorannan (2003, 85) mukaan haastattelu on vuorovaikutusta, molempien osapuolien toisiinsa vaikuttamista. Haastattelu usein on valmiiksi hahmoteltu ja haastattelija ohjaa sen kulkua. Haastattelijan tehtävänä on kannustaa haastateltavaa sekä yllä pitää keskustelua. Haastattelijan on oltava omassa roolissaan ja haastateltavalle on tultava tunne, että haastattelussa kerrotut asiat pysyvät luottamuksellisina. Kerroin aina ennen haastattelun alkua haastateltavalle, että kaikki haastattelussa puhutut asiat pysyvät luottamuksellisina ja lukija ei pysty tunnistamaan haastateltavan yksittäisiä vastauksia valmiista opinnäytetyöstäni.

Haastattelujen aikana huolehdin, että kaikki teemat tulivat käsitellyiksi vaikkakin niiden järjestys saattoi vaihdella. Muutamissa haastatteluissa puhuimme, myös muista kuin teemoihin liittyvistä asioista, mutta pääsääntöisesti haastatteluiden keskustelut liittyivät teemoihin. Haastattelujen aikana en pyrkinyt löytämään vain yhtä oikeaa vastausta tutkimukseeni, vaan keskityin omaohjaajan roolin selvittämiseen lastensuojelussa. Haastateltavani olivat motivoituneita ja vastaukset laadukkaita, joista oli helppo tehdä analyysi. Haastateltavani eivät olleet etukäteen tietoisia teema-alueista.

Keskustelin lasten kanssa yhteisökokouksessa omaohjaajuudesta, sekä siitä mitä omaohjaaja heille merkitsee. Tässä laitoksessa yhteisökokous pidetään kerran viikossa, jossa käsitellään laitoksen yhteisiä asioita lasten näkökulmasta. Omaohjaajatyön keskustelua käytiin kahtena eri kertana samassa yksikössä, jotta kaikki lapset saivat kertoa oman mielipiteensä. Toisessa yksikössä kävin keskustelua työvuoron lomassa, sillä työvuorojani ei ollut yhteisökokous päivänä. Lapsilta kysyttäessä ja heidän kanssaan käydyissä keskusteluissa omaohjaajuudesta tuli vahvasti esiin omaohjaajuus heidän omaohjaajansa persoonan kautta. Suurin osa lapsista kertoi omaohjaajansa nimen kysyttäessä hyvän omaohjaajan piirteitä. Lapsen ikä sekä kehitystaso vaikuttivat siihen, miten selkeitä vastauksia sain keskustelujen aikana.

6.4 Aineiston analyysi

Tutkimusaineiston analyysissä metodina käytän sisältöanalyysiä. Se sopii hyvin puolistrukturoidun haastattelun analysointiin. Sisältöanalyysi on laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103.) Laadullisen aineiston analyysissä käytetään induktiivista eli aineistolähtöinen tai deduktiivista eli teorialähtöistä analyysiä. Teorialähtöinen on niistä harvinaisempi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 212.) Ensin auki kirjoitan haastattelujen tiedot, sitten ryhmittelen vastaukset pää- ja alaluokiksi ja viimeinen työvaihe on käsitteellistäminen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122-125).

6.5 Luotettavuus ja eettisyys

Tutkimukseen on haastateltu vain yhden lastensuojelulaitoksen henkilökuntaa ja haastatteluista saatu tutkimusmateriaali kuvastaa heidän näkemystään. Toisaalta henkilökunta on kokenutta ja heillä on alalta laaja työkokemuksen tuoma asiantuntijuus aiheesta. Koska opinnäytetyön tuloksia tullaan käyttämään laitoksen omaohjaajatyön kehittämisessä, on tutkimusmateriaali luotettavaa tätä opinnäytetyötä ajatellen. Opinnäytetyöhön käytettävän lähdemateriaalin avulla täydennetään opinnäytetyön tutkimusmateriaalia tarvittaessa.

Toimin eettisesti kaikissa opinnäytetyöni vaiheissa. Kirjoitan vain rehellisesti sekä perustelen kirjottani tiedon mahdollisimman tarkasti. En kopioi toisen tekstiä, enkä omaani. Eettisesti tutkimus on hyvä, kun siinä on noudatettu ”hyvää tieteellistä käytäntöä” sekä ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen on tutkimuksen lähtökohtana. (Hirsijärvi ym. 2009,23-26.)

6.6 Yhteistyökumppani ja kohderyhmä

Yhteistyökumppaninani tässä työssä toimii Etelä-Suomessa sijaitseva lastensuojelulaitos, jolla on kaksi seitsemän paikkaista yksikköä. Yrityksen henkilökuntarakenne koostuu pitkäaikaisista työntekijöistä ja suurin osa heistä on toiminut ohjaajina yrityksessä yli 15 vuoden ajan. Yritys on kaksi vuotta sitten vaihtanut omistajaa ja sen omistus pohja on yksityinen.

Yrityksessä on neljätoista työntekijää, joista puolet on miehiä ja yrityksen johtajan lisäksi molemmilla yksiköillä on oma hoidosta- ja kasvatuksesta vastaava työntekijä. Yksiköissä työskentelee myös tuntityöntekijöitä, jotka ovat lapsille tuttuja ja turvallisia aikuisia. Yrityksen työntekijöillä moniammatillinen koulutustausta, johon kuuluu sosionomeja, lähihoitajia sekä yhteisöpedagogi. Työntekijöiden täydennyskoulutukset toteutuvat vuosittain koulutus suunnitelman mukaisesti. Yksiköiden arki koostuu koulunkäynnistä sekä vapaa-ajasta, jossa työntekijät ohjaavat lapsia kantamaan vastuuta omasta elämästään ja opettavat heitä arvostamaan itseään sekä muita ihmisiä.

Arkeen kuuluu vahvasti koulunkäynnin tukeminen, harrastusten sekä sosiaalisten suhteiden tukeminen sekä kotiaskareiden harjoittelu, tämän lisäksi yksiköissä pyritään vahvistamaan lapsen ja vanhempien välistä vuorovaikutusta sekä tehdään perhetyötä. Yksiköissä on huostaan otettuja sekä avohuollon tukitoimin sijoitettuja lapsia. Laitos on kodinomainen ja lapset ovat kouluikäisiä lapsia ja nuoria.

Yrityksessä toimii kunnan sivistystoimen alainen opetusyksikkö, jonka opetuksesta vastaa kunnan erityisopettaja sekä koulunkäynnin ohjaaja. Yrityksen arvot perustuvat turvalliseen ja välittävään arkeen sekä lapsen ja hänen läheisten yksilölliset tarpeet huomioon ottavaan toimintaan. Opinnäytetyön yhteyshenkilönä toimii yrityksen johtaja ja meillä avoin sekä luottamuksellinen yhteistyö hänen kanssaan. Yhteistyökumppanini haluaa esiintyä opinnäytetyössänani anonyminä laitoksena. Kunnioitan heidän toivettaan ja toimin työtä tehdessäni tämän seikan huomioon ottaen. Yhteistyökumppanini tuki kaikella tavalla työn edistymistä ja yhteydenpitomme oli laitoksen johtajan kanssa tiivistä työn eri vaiheissa.

7 Tutkimustulokset, Haastatteluteemojen läpikäynti

Suoritin haastattelut joulukuussa 2020 ja tammikuussa 2021. Haastattelujen tarkoituksena oli selvittää työntekijöiden ajatuksia omaohjaajuudesta. Tässä luvussa esittelen haastattelujen vastauksia teemoihin jaettuna ja vertaan vastauksia tutkimuskysymyksiini. Näitä teemoja ovat omaohjaajuus, omaohjaajan ja nuoren välinen suhde sekä omaohjaa työn kehittäminen omassa laitoksessa. Haastateltavien anonymiteetin säilyttämiseksi tuloksissa ei tuoda esiin ohjaajan sukupuolta. Pyrin kertomaan lukijalle mahdollisimman laajasti ja tarkasti omaohjaajien vastauksista teemojen ja tutkimuskysymysten perusteella tehtyjen analysointieni tuloksista. Tutkimustulosten esittämisessä käytetään suoria lainauksia, koska ohjaajien sekä lasten omaääni halutaan tuoda mahdollisimman hyvin esille. Yksiköiden ohjaajat toteuttavat yksilöllisesti oman persoonansa kautta omaohjaaja-työskentelyä.

7.1 Omaohjaajuus

Haastattelut alkoivat kysymyksellä omaohjaajan tärkeimmästä tehtävästä laitoslapselle. Vastaukset olivat pääsääntöisesti turvan luomisen ja luottamuksellisen suhteen syntymisen tärkeyden korostamista.

Omaohjaajuus on turva sille nuorelle, ett tietää ett yksi työntekijä tietää hänen asiat sillee parhaiten ja eiks se oo tarkoitus ett se nuori kiintyy omaohjaajaan (Ohjaaja 1 haastattelu).

Ensimmäinen teema käsitteli omaohjaajuutta ja sitä mitä se merkitsee työntekijälle. Tutkimuskysymyksenä tässä teemassa oli, millainen omaohjaajan tulisi olla, että hänen työskentelynsä tukee lastensuojelutyötä sekä sijoitetun lapsen hyvinvointia.

Yksiköiden ohjaajien haastatteluissa tuli vahvasti esille tärkeitä omaohjaajan ominaisuuksia ja tehtäviä, joilla lapsen ja ohjaajan välille luodaan luottamuksellista suhdetta. Omaohjaaja työskentely koettiin kokonaisvaltaiseksi asioiden hoitamiseksi lapsen edun mukaisesti, vain yksi ohjaaja pohti, onko omaohjaajuudella merkitystä tai tavoitteellisuutta ja toinen ohjaaja mielti, onko omaohjaajalla merkitystä arjen kuvioissa.

Haastattelujen pohjalta on selvää, että omaohjaaja on henkilö, joka tietää omaohjattavansa lapsen asioista muita ohjaajia enemmän ja pitää heidät ajan tasalla hänen asioistaan ja tarpeista. Haastatteluissa korostui omaohjaajan vastuu omaohjattavan lapsen asioita. Omaohjaaja hoitaa omaohjattavansa asioihin liittyvät kirjalliset työt sekä osallistuu hänen palavereihinsa ja työskentelee omaohjattavan omaisten ja viranomaisverkoston kanssa tiiviissä yhteistyössä. Useammassa haastatteluissa nousi esille kirjallisten töiden vievän runsaasti aikaa työajasta ja perustyöstä.

Erityisesti toisen yksikön ohjaajat kokivat kirjallisen töiden lisääntyneen aiemmasta ja osalle ohjaajista tämä oli haastavaa sekä vaatii enemmän suunnittelua omaan työhön. Ohjaajat kokevat, että kirjallisten töiden tekeminen on pois lapsen ja omaohjaajan yhteisestä ajasta. Lasta koskeviin verkostopalaveriinhin osallistuminen koettiin tärkeänä, sillä omaohjaaja on usein lapsen ääni muille osallistujille ja tuo tällä tavoin lapsen näkyväksi ja kuulluksi.

Omaohjaajan ominaisuuksista lähes kaikilla haastatelluilla oli näkemys, eikä ohjaajan lastensuojelutyön työkokemuksen pituus vaikuttanut näkemykseen. Kaksitoista vastaajaa piti hyvänä asiana, että omaohjaaja työmuoto on tullut tähän laitokseen vakiintuneeksi. Yhdellä ohjaajalla ei ollut asiaan mielipidettä, mutta hän kuitenkin oli sitä mieltä, omaohjaajuus on tärkeä asia työssä. Haastatteluissa tuli esille, että aiemmin lastensuojelulaitoksessa on omaohjaaja-työskentely ollut erilaista ja uuden käytännön opetteleminen on vaatinut sisäistämistä sekä asian työstämistä itsensä kanssa.

Osa ohjaajista koki hyvänä asiana uudet käytännöt ja niiden tuoman vastuun ohjaajan työssä. Osaaminen ja rohkeus asioiden tekemiseen on selvästi kasvanut. Työnantajan tuella ja positiivisen palautteen kautta sekä onnistumisen myötä itseluottamus omaohjaajana on kasvanut. Tärkeänä asiana omaohjaajuuden onnistumisessa pidettiin ohjaajan kykyä olla oma itsensä sekä tarpeeksi läsnä oleva. Useampi ohjaaja otti esille laitoslapsien herkkyyden vaistota ohjaajan mielentila ja juuri siksi omana itsenään oleminen on tärkeä asia kaikille osapuolille. Osa ohjaajista mietti, että ei myöskään itse hyödy siitä mitään, jos laittaa laitoksen pihalla töihin tullessaan työnaamarin päälle. Haastateltavat nostivat omaohjaajan tärkeimmäksi luonteen piirteeksi rehellisyyden. Lapselle asioista suoraan puhuminen luo luottamusta paremmin kuin ainainen kiertoilmaisujen käyttö.

Pitkään alalla olleet pohtivat, että omaohjaajan rooli on myös tärkeä perheen yhdistäjänä. Omaohjaajan tehtävänä on löytää lapsen ja vanhempien välille rakentava kommunikointi tapa sekä tehdä lapsi näkyväksi vanhemmille tai toisin päin. Lapsen ollessa sijoituksessa voi tilanne näyttäytyä vanhemmille siten, ettei lapsi ole heidän elämässään, siksi omaohjaajan rooli on sanoittaa näitäkin asioita.

Kasvotusten asioiden hoitaminen sekä kuulumisten vaihtaminen vanhempien kanssa koettiin omaohjaajan työn avoimuuden kannalta tärkeäksi seikaksi. Useampi ohjaaja koki, että eleiden ja ilmeiden näkemisen sekä sanattoman viestin lukeminen syventää suhdetta koko perheeseen. Muutama ohjaaja pohti, että voisiko viikoittainen yhteys näin korona-aikana olla videopuhelu tai Teams-yhteys, näin saataisiin myös sanattoman viestinnän keinot käyttöön. Sanaton viestintä saattaa tuoda vanhemman tunteet esille paremmin kuin puhuttu viesti.

Eräs ohjaaja pohti miten tärkeää olisi ajatella myös niitä vanhempien tunteita tilanteissa, joissa ohjaaja ei voi nähdä sanatonta viestintää. Mitä kaikkea esimerkiksi ohjaajan äänenpaino viestittää vanhemmalle.

Mut sitä on joskus miettinyt sitä, että ku mä oon vaikka kertonut lapsen kuulumisia, ett kuinka hyvin meil nyt täällä menee. Niin miltä se siitä vanhemmasta tuntuu, ett toi vieras ihminen kertoo mulle niiku miten mun lapsella menee siel muualla missä sen lapsen ei tavallaan edes pitäis olla. (Ohjaaja 2 haastattelu.)

Kuvio 1: Omaohjaajan ominaisuudet

Kuvioon 2 on kerätty omaohjaajan ominaisuuksia, joita haastatteluissa nousi esille. Ominaisuudet eivät ole tärkeysjärjestyksessä, vaan ne kuvaavat ohjaajien ajatuksia hyvästä omaohjaajuudesta. Kuviossa on esitetty jokaisen ohjaajan yksi esille tuoma ominaisuus. Tietyt ominaisuudet tulivat esille monelta ohjaajalta.

7.2 Omaohjaajan ja lapsen välinen suhde

Toisena haastattelu teemana oli lapsen ja omaohjaajan välinen suhde. Tutkimuskysymyksenä teemassa oli, miten omaohjaajan työskentely tukee lapsen ja hänen luottamussuhteensa kehittymistä. Omaohjaajan ja lapsen välisen suhteen tärkein elementti on luottamus. Haasteluissa tuli kokonaisvaltaisesti esille se, että omaohjaajan tarkoituksena on muodostaa luottamussuhde sijoitetun lapsen kanssa. Useampi ohjaaja otti esille, kuinka oletusarvona on ensisijaisesti se, että lapsen tulesa laitokseen, hän ei luota kehenkään aikuiseen. Luottamuksen rakentaminen omaohjaajan ja lapsen välille on aloitettava hyvin pienistä asioista. Luottamuksen kehittymiseen lapsen ja ohjaajan välillä tarvitaan aitoa kohtaamista. Kaikki haastateltavat kokivat tärkeimmäksi asiaksi luottamuksen syntymisessä sen hetken, kun saa olla lasta vastaanottamassa hänen tulesa laitokseen. Haastateltavat toivat esille, että ensimmäinen kohtaaminen ja ensivaikutelma ovat luottamussuhteen perusta. Asia koettiin niin tärkeäksi, moni oli valmis joustamaan sovituista työvuoroista, jotta voi olla paikalla lapsen saapuessa.

Muutamassa haasteluissa toivottiin, että lapsen tullessa laitokseen omaohjaajalle varattaisiin aikaa lapsen asioihin perehtymiseen muutaman työvuoron ajan. Tämän laitoksen käytäntö on, että omaohjaaja määritellään, kun uusi lapsi on tulossa sijoitukseen. Käytännössä se menee niin, että omaohjaajaksi valikoituu se, jolla ei sillä hetkellä ole omaohjattavaa. Kaikki haastateltavat kokivat sen hyväksi asiaksi. Lapsen tullessa laitokseen on paljon tehtäviä asioita ja on hyvä, että vain yksi ohjaaja hoitaa niitä. Tällä tavoin turvataan, ettei jokin tärkeä asia lapsen kannalta jää huomaamatta. Lasten kanssa keskusteluissa tuli myös esille, että on tärkeä taloon tulesa tietää, kuka on omaohjaaja.

En usko, että se toimii, että lapsi voi valita itse omaohjaajan. Ideana hieno ajatus, että lapsi valitsee mulle tärkeän aikuisen, mut ethän sä voi valita vanhempiasikaan. (Ohjaaja 3 haastattelu.)

Se oli kiva tunne, kun omaohjaaja oli vastassa ja sanoi nimensä, vaikka minuu ärsytti kaikki aikuiset, en kyl tunnustanut sille, että se tuntui kivalta (Lapsi 1 yhteisökokous).

Haastatteluissa ilmeni, että moni ohjaaja oli miettinyt tilannetta, jos kemiat eivät lapsen kanssa millään kohtaa. Tärkeänä pidettiin sitä, että aina olisi mahdollisuus omaohjaajan vaihtoon. Ohjaajan ammatillisuus ja kokemus lastensuojelutyöstä varmistavat sen, että näitä tilanteita on harvoin tapahtunut tässä laitoksessa.

Lapsen läheisten kanssa oli koettu haasteellisia tilanteita ja silloin oli työyhteisöltä saatu tuki tarpeellista ja joku toinen ohjaaja on hoitanut läheisverkoston yhteydenpidon. Haastateltavista ohjaajista kaikki kertoivat, että tämänhetkiset omaohjaaja-lapsi-pari ovat hyvin toimivat. Vain yksi lapsista kertoi, että hän haluaisi vaihtaa omaohjaajan, mutta sekin kerrottiin naureskellen.

Haastateltavien kokemuksien mukaan omaohjaajan olisi saatava viettää aikaa lapsen kanssa ilman häiriötä. Osa ohjaajista kertoi, että on vaikea rauhoittua kesken työvuoron keskustelemaan omaohjattavan kanssa, kun tietää että työkaverilla voi olla ns. tilanne päällä jonkun toisen lapsen asioissa. Yksi ohjaaja toi omasta kokemuksestaan esille, että voi mennä tuntikin yksinpuheluna lapsen luona ennen kuin yhteys syntyy. Ohjaajan mielestä on käytettävä omaa harkintakykyään, milloin on hyvä hetkiä lähteä keskustelemaan työvuoron aikana omaohjattavan kanssa.

Ohjaajien näkemyksen mukaan yhteinen tekeminen voisi olla pelailemista, television katselua, shoppailua, ravintolassa syömistä, siivoilua, menetelmätyöskentelyä ja ihan vain olemista sekä juttelemista. Ohjaajat kokivat, että yhteys lapsen ja omaohjaajan välille syntyy parhaiten kahden kesken. Myös lapset toivat esille, että kahdenkeskeinen aika omaohjaajan kanssa on parasta.

Voidaan käydä vaikka vaan ajelemassa ja juttelemassa, niin se on mukavaa, pääasia ettei XX ole siinä vieressä huutamassa (Lapsi 2 yhteisökokous).

Mukavaa että tehdään asioista ja vietetään aikaa yhdessä ja sit se kun X tulee ilta tai yövuoroon töihin, niin tulee heti käymään mun luona” (Lapsi 3 yhteisökokous).

Timonen-Kallio (2010, 15) tuo esille, että osallisuuden tukeminen ja lapsilähtöisyys lastensuojelussa tarvitsee omaohjaajalta taitoa tehdä lapselle arjen tapahtumien merkityksellisyys näkyväksi. Eräs ohjaaja kertoi, että oli tehnyt omaohjattavalle kansion, johon oli kerännyt lapsen laitosjakson aikana tärkeitä tapahtumista dokumentteja. Kansiossa oli muistoja yhteisistä asioistansa, joita he olivat lapsen laitosjakson aikana kokeneet. Ohjaaja kertoi haastattelussa, kuinka kansion tekeminen oli myös hänelle itselleen tärkeä prosessi luottamuksen sekä kiintymyssuhteen muodostumisessa kyseiseen lapseen.

Ohjaajat kokivat lapsen osallisuuden toteutuvan hyvin tutkimuksen kohteena olevassa laitoksessa. Kysyttäessä miten asia heidän mielestään näkyy lapsen arjessa, jäi osa ohjaajista pohtimaan vastaustaan. Useampi ohjaaja pohti, että osallisuus arjessa tarkoittaa monia eri asioita sekä lapsen ikä ja kehitystaso ovat tärkeitä osallisuuden huomioinnissa. Moni ohjaaja päätyi vastaukseen, että yhdessä tekeminen ja lapsien mukaan ottaminen suunnitteluun on jo kattavaa osallistumista.

Lapsen osallisuus ei välttämättä näy arjen toiminnassa, mutta se on kuitenkin koko ajan läsnä toiminnassa. Yksi ohjaaja kertoi, että lapset saavat päättää käytännössä kaikesta mikä liittyy heihin, mutta ohjaajat katsovat päätöksen tukevan lapsen kehitystä sekä sen olevan turvallista lapselle.

Osan ohjaajan mielestä lapset voisivat osallistua enemmän laitoksen kotitöiden tekemiseen. Tässä laitoksessa jokaisella lapsella on ns. keittiövuoro kerran viikossa, mutta sekin on osalle lapsista haasteellista toteuttaa.

Toisessa yksikössä yhteisökokouksessa päätetään kerran viikossa tehtävä yhteinen tekeminen. Toisessa yksikössä yhteinen tekeminen ei ole niin säännöllistä, että se tapahtuisi joka viikko. Jotkut ohjaajat olivat sitä mieltä, ettei lapsia kiinnosta osallistua toiminnan suunnitteluun ja jos mielipidettä kysyy, on vastaus aina ”ihan sama”.

Haastatteluissa tuli esille, että lapsen kanssa pyritään satunnaisesti kirjamaan yhdessä päivän tapahtumista raporttiin. Kuukausikoosteen lapsi lukee, mutta harvoin on sitä itse kirjoittamassa yhdessä omaohjaajan kanssa. Haastateltavat kertoivat, että kuukausikoosteeseen tulee olla kirjattuna lapsen lukeminen sekä mielipide. Lapset kertoivat osallisuuden olevan sitä, että voi omaohjaajan kanssa käydä vaateostoksilla, lukea kuukausikoosteen ja sanoa omia mielipiteitä asioihin. Lasten mielestä yhteisökokoukset ja yhteiset tekemiset ovat tapa osallistua. Useampi lapsi kertoi, että kun saa osallistua omiin päätöksiin, se luo luottamusta omaohjaajaan.

Useampi haastateltavani nosti esille lapsen kiintymissuhteen, joka kohdistuu ensisijaisesti omaohjaajaan. Kiintymyssuhteen muodostuminen on luontainen omaohjaajan työssä. Lapsi kokee luottamusta ja turvallisuuden tunnetta omaohjaajaan, jonka tehtävänä on laitoksessa luoda korjaava ihmissuhde hylkäämiskokemusten tilalle. Useampi ohjaaja kertoi, että luottamussuhde ja kiintymyssuhde merkitsevät heille samaa. Ohjaajat toivat esille sen, että lapsi voi olla niin kiintynyt omaohjaajansa, että hän on ainut, jonka puheita kuunnellaan ja toimitaan niiden ohjeiden mukaisesti mitä omaohjaaja sanoo. Osa ohjaajista kokivat tämä tilanteet hankaliksi, mutta ammattitaidolla niistäkin on selvitty. Osa ohjaajista mietti, että miten lapsi kokee, jos ohjaaja haluaa vaihtaa työpaikkaa tai jostain syystä on pidempää pois työstään. Yksi ohjaaja toi esille seikan, että jos lapsen suhde biologisiin vanhempiin on ohuella pohjalla, näkyy se voimakkaana kiintymyksenä omaohjaajaan. Rajanveto voi näissä tilanteissa olla hankaa ja ohjaaja voi kokea asian haastavana. Rajojen asettaminen koettiin omaohjaajan työssä välttämättömäksi oman jaksamisen kannalta.

Useampi ohjaaja nosti esille sen, että onko omaohjaajan oltava saatavilla myös vapaapäivinä sekä antaako lapselle henkilökohtaisen puhelinnumeron. Ohjaajilla oli tästä monenlaista käytäntöä. Osa koki, että vapaa-ajalla ei tarvitse olla saatavilla. Muutama ohjaajista kertoi, että on hyvä myös vastailta vapaa-ajalla lapsen viesteihin. Näin voi lapselle ilmaista, että lapsi on ohjaajalle tärkeä ja vastaamisella on merkitystä lapselle ja luottamuksen syntymiselle.

Et välillä hirvittää, että onko tää meidän suhde enää ammatillinen, kun lapsi sanoo sulle, että sä olet hänen elämän tärkein aikuinen (Ohjaaja 1 haastattelu).

Lapset kertoivat luottavansa omaohjaajaan. Kysyttäessä miten heidän mielestään se ilmenee, ei kaikki lapset siihen osanneet vastata. Yksi lapsista kertoi, että hänen mielestään se näkyy siinä, että omaohjaaja on kiinnostunut hänen asioitaan ja välittää siitä mitä hänelle kuuluu. Yksi lapsi kertoi, ettei aina halua kertoa omaohjaajalle mieltä painavista asioista, mutta tykkää, kun hänen ohjaajansa alkaa kysellä kuulumisia. Kukaan lapsista ei halunnut vaihtaa tämänhetkistä omaohjaajaa.

Erityiset ne omaohjaajat, joilla on tai oli joskus aiemmin ollut kaksi omaohjattavaa lasta, nostivat haastelussa esille lapsien välisen mustasukkaisuuden omaohjaajasta. Moni ohjaaja totesi, että on haasteellista luoda yhtä aikaa luottamuksellista suhdetta molempiin lapsiin, että lapset kokisivat asioita tasapuolisesti. Haasteet tuo myös lapsen menneisyys, kun monella on kokemuksia rikkonaisista ihmissuhteista ja lapsi haluaisi omaohjaajan jakamattoman huomion. Toisaalta tuotiin esille myös, että kahden lapsen omaohjaajuus voi antaa ohjaajalle työkaluja työstää lapsen kyvyttömyyttä jakamiseen sekä empatian opetteluun. Lapset toivat keskusteluissa esille, että on hyvä juttu, kun omaohjaajalla on vain yksi lapsi.

Tiedän X:llä on kaksi omaohjattavaa, mut ei me koskaan tehdä yhdessä kolmestaan mitään, kyl X vaan mun kanssa lähtee ostoksille. (Lapsi 2 yhteisökokous).

7.3 Omaohjaajuuden kehittäminen

Kolmannessa teemassa kysyin haastatteluissa, miten omaohjaajat kehittäisivät laitoksena omaohjaaja työmenetelmää. Otan tässä esille asiat, jotka selkeästi nousivat ohjaajilta työkehittämiskohteina. Tärkeimmäksi kehittämisen kohteeksi nousi omaohjattavan kanssa vietettävä kahden keskeinen aika. Yksitoista ohjaajaa haastateltavistani toivoi, että omaohjaaja-aika, joka on valmiiksi laitettu työvuorolistaan, palaisi takaisin laitoksen käytänteisiin. Moni ohjaaja toi esille, että se on myös lapsen kannalta tärkeä tietää, koska voi viettää omaohjaajan kanssa yhteistä aikaa. Lapset toivat keskusteluissa esille, että on tärkeää tietää, milloin on omaohjaaja-aika.

Mä koin sen jollain tavalla hyvänä, ett sulla on erikseen lupa, sovittu juttu, ett silloin sä panostat juuri siihen omaohjattavaan. Se tuo jämäkkyyttä omaohjaaja työskentelyyn. (Ohjaaja 3 haastattelu.)

Moni ohjaaja koki, että ei pysty samalla tavalla panostamaan yhteiseen aikaan, jos se pitää tehdä työvuoron puitteissa. Moni koki, että itse työ uuvuttaa henkisesti ja on hankala sopia nopeassa tahdissa yhteinen aika, sillä osa lapsista ei pysty reagoimaan nopeisiin muutoksiin omassa elämässä.

Osalle tämän laitoksen lapsista selvä suunniteltu arki luo turvallisuuden tunteen. Lasten kehitystaso ja elämäntilanne määrittelevät omaohjaajan kanssa vietetyn ajan käyttämistarpeen. Jotkut ohjaajat pohtivat, ettei työkaveria voi jättää yksin muiden lasten kanssa lähtemällä viettämään aikaa yhden kanssa.

Kaksi ohjaajaa pohti, että jos omaohjaaja-aika on merkitty työvuorolistaan, niin muuttuuko se suorittamiseksi ja häviääkö siitä spontaanisuus. Ohjaajat toivat myös esille, että työnantaja tukee mahdollisuutta viettää omaohjaaja-aikaa silloin kun siltä tuntuu ja lapselle sopii. Tässä yhteydessä nousi esille, että jokainen ohjaaja toteuttaa omaohjaajuutta omalla tavallaan, kukaan toinen ei voi mennä sanomaan mikä on oikein mikä väärin. Jokaisen omaohjaajan työssä näkyy vastuunottamiskyky ja sitoutuminen lapsen eheyttämiseen.

Minusta on parempi, että mennään silloin kun siltä tuntuu, se on paljon kivempi, kuin se että sulla on pakko, silloin siitä katoaa kaikki hauskuus. (Ohjaaja 4 haastattelu).

Useampi ohjaaja tekee kirjalliset työt oman yövuoronsa aikana, myös tämä koettiin hankalaksi ja haastavaksi toteuttaa. Moni ohjaaja kertoi, että tarvitsee työyhteisön tukea ja yhteistä pohdintaa kuukausikoosteen tekemisessä, jota yövuoron aikana ei pysty saamaan. Osa ohjaajista ei kokenut tätä ongelmaksi tai kehittämisen kohteeksi. Toiseksi tärkeäksi kehittämiskohteeksi nousi parityöskentelynä toteutettava omaohjaajatyö. Valtaosa ohjaajista nosti esille selkeän parityöskentelyn mallin tutkimuksen kohteena olevaan laitokseen työtavaksi. Haastatteluissa pohdittiin, että jos olisi selkeät parit voisiko jokaiselle parilla olla kaksi lasta omaohjattavanaan. Parit toimisivat tasavertaisina omaohjaajina ja voisivat keskenään sopia, miten vastuu lapsen asioiden hoitamisesta jaetaan. Parityöskentelyssä myös kuukausikoosteiden kirjoittamiseen tulisi kahden ohjaajan näkemys.

Useampi ohjaaja uskoi, että Silta-mallin mukainen työskentely tukisi omaohjaaja työmallia hyvin. Silta-malli on tässä laitoksessa osittain käytössä. Silta-työssä tuetaan lapsen eheyttämistä ja sen tavoitteena on luoda vuorovaikutus lapsen menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välille. Silta- työn yhtenä tavoitteena omaohjaajuuden vahvistaminen. Työskentelyssä omaohjaaja, lapsi ja biologiset vanhemmat tekevät yhteistyötä ja näin omaohjaaja saa lapsen elämästä kattavamman käsityksen. (Pelastakaa lapset 2021.) Osa ohjaajista on käynyt Silta-ohjaajakoulutuksen, ja osa taas työskennellyt Silta-mallin tuella omaohjattavan kanssa. Silta-työ koettiin tärkeäksi ja osa ohjaajista toivoi, että se pystyttäisiin aloittamaan mahdollisimman nopeasti lapsen muuttaessa taloon. Silta-työskentely toisi uusia ulottuvuuksia laitoksen perhetyöhön.

Mie toivoisin, että Silta-työskentely tulisi meille sellaiseksi malliksi, että aina kun tulee uusi lapsi niin hänen kanssaan se kuuluu siihen työskentelyyn, että tehdään Silta. Et se tulis niiku vakiintuneeksi käytännöksi tähän taloon. (Ohjaaja 5 haastattelu.)

Kokonaisvaltaisesti toivottiin, että molemmat yksiköt kehittäisivät omalla tavallaan omaohjaajatyöskentely mallia, mutta arvot ja raamit kehittämiseen voisivat olla johdon määrittelemät. Osa ohjaajista otti esille yhteistyötyön yksiköiden kesken ja toivoi sen olevan tiiviimpää, joka samalla palvelisi lasten sosiaalisten taitojen kehittymistä. Yksi ohjaaja pohti, jos yksiköiden yhteistyö olisi tiiviimpää, niin palvelisiko se omaohjaajatyöskentelyä. Omaohjaaja voisi saada toisen yksikön ohjaajalta kokemuksia jakamalla tukea sekä ideoita omaan työhönsä. Työyhteisön ja toisten ohjaajien tuki koettiin jaksamisen kannalta tärkeäksi.

8 Johtopäätökset

Tutkimuksessani ilmeni ja korostui, että omaohjaaja työskentelymenetelmä on tärkeä työmuoto lastensuojelulaitoksessa. Omaohjaaja on lapselle välittävä aikuinen, joka omalla persoonallaan mahdollistaa korjaavan kokemuksen, jossa muodostetaan luottamuksellinen suhde aikuisen ja lapsen välille. Haastatteluissa ohjaajat pohtivat niitä merkityksellisiä ja ainulaatuisia hetkiä, joita he ovat omaohjattavien kanssa viettäneet.

Omaohjaajan työskentely on vastuullista, ammatillista sekä asiantuntevaa. Vastuullisuus lapsen asioiden hoitamisessa, olivat ne sitten kasvatuksellisia, hoidollisia tai paperitöitä, kuvaa omaohjaaja roolin tärkeyttä. Yhteistyö lapsen läheisten sekä viranomaisten kanssa koetaan omaohjaaja työssä keskeiseksi tehtäväksi, joka hoidetaan ammatillisesti. Omaohjaaja työskentelyn tavoitteena on luottamuksellisen ja kiintymyssuhteen muodostuminen lapseen, joka laitokseen tullessa tarvitsee eheyttäviä kokemuksia. Haastatteluissa nousi esille, että työtä tehdään lapsilähtöisesti.

Omaohjaajana ajan antaminen, lapsen huomioiminen sekä läsnäolo korostuivat vastauksissa. Omaohjaajan suhteen muodostaminen lapseen vuorovaikutuksen kautta sekä keskustelun merkitys ja kuunteleminen muodostavat tärkeän kokonaisuuden työskentelyn pohjaksi. Laitoksessa oleva lapsi tarvitsee kunnioittavaa hyväksymistä ja omaohjaajan läsnäolo voi hänelle sen tarjota. Omaohjaaja työskentelee sensitiivisesti ja empaattisesti omaohjattavan kanssa ja näin edellytykset vahvan kiintymyssuhteen luomiseen muodostuvat. Omaohjaajat tiedostavat luottamuksellisen suhteen rakentamisen lapseen olevan perusta kokonaisvaltaiseen omaohjaaja työskentelyyn.

Omaohjaaja työskentelyn kehittyminen tapahtuu kokemusten kautta. Tietoa työtavoista jaetaan ja opitaan työyhteisössä. Työyhteisön tuki ja oman persoonallisuuden sekä ammatillisuuden valmiudet auttavat kehittymään työssään. Työyhteisössä on valmiudet ja halu kehittää omaohjaajuutta.

Lasten monenlaiset tarpeet sekä haasteet luovat paineita jokaiselle omaohjaajalle kehittää omaa työskentelyään. Jokainen omaohjaaja voi itse vaikuttaa persoonallaan, ammattitaidollaan, asenteellaan sekä arvoillaan työyhteisön sekä omaohjaajan toimenkuvan kehittämiseen.

Työyhteisön toisiaan kunnioittava asenne, avoin kanssakäyminen sekä työntekijän sisäinen reflektointi auttavat jaksamaan vaativassa työssä lapsen parhaaksi. Omaohjaajan toimenkuvan kehittäminen on tavoitteellista toimintaa, johon työyhteisön on panostettava yhtenäisesti. Toikko & Rantanen (2009, 16.) toteaa, että kehittämistoiminnan pohjana voi olla havaittu ongelmakohta tai näkökulma, siitä millaista toiminnan pitäisi tulevaisuudessa olla. Kehittämistoimintaa työelämässä voidaan toteuttaa kahdella tasolla. Kehittämistä voidaan toteuttaa yksilötasolla, jossa yksittäisen työntekijän osaamista lisätään. Yksilökehittämisessä tavoitellaan yleensä muutosta menetelmien käytöstä tai työtavasta. Yksilöiden kehittämisen lisäksi voidaan kehittää myös rakenteita sekä prosessia. Yksilöiden kehitys osallaan tukee kokonaisuuden kehittämistä työyhteisössä.

9 Pohdinta

Mielestäni jokainen lapsi, joka on sijoitettuna laitokseen, tarvitsee tuekseen välittävän ja turvallisen aikuisen. Tämä lause oli mielessäni koko opinnäytetyön prosessin ajan, antaen voimaa viedä tutkimusta eteenpäin. Halusin haastattelujen avulla selvittää miten lastensuojelulaitoksen ohjaajat kokevat ja mitä heille merkitsee omaohjaajuus. Lapselle omaohjaaja on tärkeä henkilö, mutta uskoin sen myös olevan toisinpäin. Tutkimuksen edetessä havaitsin asian olevan näin. Omaohjaaja kokee työssään tunteita ääri laidasta toiseen rakentaessa luottamuksellista suhdetta lapseen. Tunteet kertovat kuinka tärkeää työtä lastensuojelussa tehdään. Pitkään alalla olleet kertoivat, kuinka työnkuva on vuosien aikana muuttunut haasteellisempaan suuntaan. Omaohjaajuus on tullut tämän laitoksen vakiintuneeksi työmuodoksi, joka varmasti selkeyttää työskentelyä ja tuo siihen pitkäjänteisyyttä. Tämä seikka tuli haastatteluja tehdessä selvästi esille positiivisessa muodossa.

Opinnäytetyöni tutkimuskysymykset olivat; Millainen omaohjaajan tulisi olla, että hänen työskentelynsä tukee lastensuojelutyötä sekä sijoitetun lapsen hyvinvointia ja Minkälainen työskentely tukee omaohjaajan ja lapsen suhdetta? Tutkimusosassa kuvatus tutkimusprosessin ja haastatteluiden avulla sain paljon tietoa, jota analysoimalla pystyin vastaamaan tutkimuskysymyksiin onnistuneesti. Koottu tieto ja tutkimus auttavat lastensuojeluyksikköä tavoitteessaan kehittää omaohjaajatyötä eteenpäin heidän tarpeisiinsa sopivaksi. Opinnäytetyöni toimii kehitystyön perustana. Laitoksessa omaohjaajan toimenkuvan kehittäminen jatkuu vuoden 2021 aikana. Kehittämispäivissä käsitellään opinnäytetyöstäni nousevia asioita.

Lastensuojelulaitoksessa tehtävä työ voi olla kuormittavaa monestakin asiasta, mutta toiveikkuus ja ammattitaito työskentelyn pohjana lapsen luottamuksen saavuttamiseksi auttaa jaksamaan. Lapsen jouduttua laitokseen tarvitsee hän ensimmäisestä hetkestä lähtien vierelle kulkijan, joka tarjoaa turvallisuuden tunnetta, jota lapsi ei kenties ole koskaan aiemmin saanut. Suhde muodostuu kanssakäymisestä, johon omaohjaaja tuo persoonansa aitona ja läsnä olevana. Yhden ohjaajan haastattelun jälkeen jäin pohtimaan omaohjaajan syvällistä tarkoitusta. Ohjaaja nosti tämän esille useasti haastattelun aikana. Pohdinnan tuloksena näin omaohjaajan lapselle merkityksellisenä, joka huolehtii hänen asioistansa sekä on läsnä. Tämän voisi ilmaista erään laitoslapsen sanoin ”se on mulle ystävä”, tarvitseeko sen olla syvällisempää?

Opinnäytetyön tekeminen oli pitkä ja vaativat prosessi. Suunniteltu aikataulu tuotti haasteita, sillä työharjoitteluni päihdetyössä vie ajatukset täysin muualle moneksi viikoksi.

Aikataulullisten haasteiden takia en päässyt toteuttamaan lasten yksilöhaastatteluja, joka olisi lisännyt ja syventänyt tietoa lapsen näkemystä omaohjaajuuteen sekä luottamussuhteen kehittämiseen. Opinnäytetyön kannalta sain kuitenkin tarvittavaa tietoa yhteisökokouksien keskusteluista lasten kanssa.

Tutkimuksen kohteena olevien ohjaajien oli ajoittain vaikea tuoda ajatuksiaan esille tutulle haastattelijalle. Vieraalle haastattelijalle olisi ehkä kerrottu asioista eri tavalla. Toisaalta tuttavuus haastattelijan ja haastateltavien välillä saattoi myös auttaa haastateltavien avautumaan enemmän ja kertomaan asioista syvällisemmin. Vaikeinta oli olla tuomatta omia näkemyksiä omaohjaajan merkityksestä haastateltavalle. Ohjaajien haastattelut nostivat omaohjaajan tärkeyden laitokseen sijoitetun lapsen elämässä hyvin esille. Koin, että haastatteluista sain tutkimukseeni tarpeeksi materiaalia, jotta tulokset ovat luotettavia ja kestävät eettisen tarkastelun.

Toivon, että laitoksen nykyinen johto saa tutkimuksestani omahoitajan työmenetelmän kehittämiseen pohjan, josta on helppo lähteä työstämään laitokselle sopivaa mallia.

Yksiköiden erilaiset tarpeet sekä lasten haasteet aiheuttavat oman vaikeutensa yhtenäisen toimintamallin kehittämisen. Uskon laitoksen ohjaajilta löytyvän kiinnostuksen omaohjaaja mallin kehittämiseen, pohja keskustelulle on valmiina. Omaohjaaja mallin kehittämiseen on tärkeä ottaa lapsen näkökulma esille ja osallistuttaa heidät kehitystyöhön mukaan.

Lähteet

Painetut

- Barty, M. & Heino, S. 2013. Katsaus lastensuojelun toimintaympäristöihin: paniikista toivon ja näköalat auki. Teoksessa Barty, M. (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Tampere: Suomen Yliopistopaino, 14–20.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2003. Johdatusta laadukkaaseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus.
- Heino, T. 2013. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Barty, M. (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Tampere: Suomen Yliopistopaino, 102.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2014. Tutkimushaastattelu Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino.
- Hotari, K-E., Oranen, M. & Pösö, T. 2013. Lapset lastensuojelun osallisena. Teoksessa Barty, M. (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Tampere: Suomen Yliopistopaino, 149–156.
- Hyvärinen, S. & Pösö, T. (toim.) 2018. Lastenhaastattelu lastensuojelussa. Keuruu: Otava.
- Isokorpi, T. 2004. Tunneoppia parempaan vuorovaikutukseen. Juva: Bookwell.
- Karppinen, S. 1999. Lapsen henkilökohtainen hoito ja huolenpito lastensuojelulaitoksessa: omahoitajamenetelmä. Teoksessa Vaikeahoitoisten lasten ja nuorten hoitomenetelmiä lastensuojelulaitoksessa. Tervonen-Arnkli, K. (toim.) Saarijärvi: Gummerus, 14–19.
- Kyrönseppä, U. & Rautiainen, J-M. 1993. Lapsi laitoksessa. Porvoo: WSOY.
- Mattila, K-P. 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Juva: Bookwell.
- Mökkönen, K. 2007. Vuorovaikutus Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.
- Nivala, E. 2010, Lapsen oikeudet osallisuuden perustana. Teoksessa Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Turun Ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 51. Tanskanen I & Timonen-kallio E. (toim.) Tampere: Juvenes 18 – 19.
- Raatikainen, E. 2015. Lujita Luottamusta Asiakassuhteen rakentaminen sosiaali- ja terveystalalla. Juva: Bookwell.
- Räty, T. 2015. Lastensuojelulaki Käytäntö ja soveltaminen. Porvoo: Bookwell.
- Sinkkonen, 2015. Omahoitaja lapsen ja nuoren kasvun tukena. Teoksessa Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Sinkkonen, J. & Tervonen- Arnkil, K. (toim.) Helsinki: Duodecim. 241–243.
- Sinkkonen, J. 2018a. Kiintymissuhteet elämänkaareissa. Helsinki: Duodecim.
- Sinkkonen, J. 2018b Mikä lastenkodin arjessa hoitaa? Teoksessa Iskä, Äiskä, Omahoitsu ja mä Siltaa rakentamassa. Perhekeskeisen asiakastyön käsikirja lastensuojelun ammattilaisille. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 26, Niemi-Järvinen, P. (toim.) Röykkä: Hanemediä, 14–15.

Sorsa, M. 2002 Lapsen ja hoitajan yhteistyösuhde lastenpsykiatrisella osastolla. Teoksessa Minun hoitajani näkökulmia omahoitajuuteen. Munnukka, T. & Aalto, P.(toim.) Helsinki: Tammi, 172.

Timonen-Kallio, E. 2010, Lapsen osallisuuden vahvistaminen lastensuojelutyön keskiössä. Teoksessa Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Turun Ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 51. Tanskanen I & Timonen-kallio E.(toim.) Tampere: Juvenes, 6–15.

Toivonen, V. & Pollari, K. 2018. Lapsen haastattelu- osa lapsen oikeutta osallistua. Teoksessa Lastenhaastattelu lastensuojelussa. Hyvärinen, S. & Pösö. T. (toim.) Keuruu: Otava, 73.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisältöanalyysi. Helsinki: Tammi.

Sähköiset

Hallintolaki 434/2003. Viitattu 31.1.2021. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>

Lastensuojelulaki 417/2017. Viitattu 14.11.2020.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L9P40>

Pelastakaa Lapset ry 2021. Viitattu 27.03.2021. <https://www.pelastakaalapset.fi/palvelut-kunnille/silta-toiminta/>

Suomen Perustuslaki 1999/731. Viitattu 13.11.2020.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=perustuslaki#L2P6>

Terveys- ja hyvinvoinninlaitos 2019d. Viitattu 31.1.2021. https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/johtamisen_tueksi/lasten_ja_nuorten_vaikuttamismahdollisuudet

Terveys- ja hyvinvoinninlaitos 2019c. Viitattu

15.11.2020. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto>

Terveys- ja hyvinvoinninlaitos 2019a. Viitattu

15.11.2020. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>

Terveys- ja hyvinvoinninlaitos 2019b. Viitattu

14.11.2020. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-arvot-ja-periaatteet>

Terveys- ja hyvinvoinninlaitos 2019e. Viitattu 1.2.2021.

<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lapsen-osallisuus>

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2021a. Viitattu 26.3.2021.

<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/lastensuojelu-ja-thl/lastensuojelun-tilastoa>

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2021b. Viitattu 26.3.2021.

<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset/lastenkoti-nuorisokoti>

Toikko, T. & Rantanen, T. 2019 Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Viitattu 27.3.2021.

https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100802/Toikko_Rantanen_Tutkimuksellinen_kehittamistoiminta.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kuviot

Kuvio 1 Opinnäytetyön tietoperusta

Kuvio 2: Omaohjaajan ominaisuudet